

АННОТАЦИЯ

**диссертации на соискание ученой степени доктора философии (PhD)
по направлению – Финансы**

АЙТКАЗИНОЙ МАДИНЫ АМАНГЕЛЬДИНОВНЫ

**«Бюджетное финансирование сельскохозяйственного
производства в условиях инновационного развития
Республики Казахстан»**

Актуальность темы исследования. В рыночных условиях регулирования производственных отношений в большей степени осуществляется методом самофинансирования, т. е. путем формирования базы самими участниками производства и самостоятельного распоряжения продуктами своей деятельности. Однако во многих случаях рыночный механизм не способен обеспечить перераспределение доходов в соответствии с общегосударственными интересами, а потому на развитие экономики значительно влияет государственное регулирование, особенно в сфере производственной деятельности.

Одновременно большая амплитуда колебаний цен и доходов в сельскохозяйственном производстве, зависит от природных факторов и конъюнктуры рынка. Конкурентная среда в сельском хозяйстве и высокая степень монополизации в ресурсоперерабатывающих сферах, низкая привлекательность инвестирования аграрного производства через специфику воспроизводственного процесса и потребность экологизации сельского хозяйства, подчеркивают необходимость государственного регулирования производства именно сельскохозяйственной продукции.

Успех в обеспечении развития и устойчивости производства, достаточных уровней доходности и достижения нормативной прибыльности производственной деятельности сельскохозяйственных предприятий в значительной степени зависит от эффективности инструментария бюджетной поддержки национального товаропроизводителя, как одной из ключевых составляющих политики государственного регулирования.

На протяжении последних десятилетий так и не сформировались конкретные соотношения и долговременные устойчивые тенденции в направлении закрепления приоритета за соответствующими экономическими рычагами бюджетной поддержки развития основных отраслей сельского хозяйства. Реальная ситуация складывается таким образом, что возрастающий интерес к проблеме финансово - бюджетных отношений вызван масштабами экономического кризиса и поисками путей перевода народного хозяйства на стратегию экономического роста. Действующий механизм бюджетной поддержки сельского хозяйства сформировался в ходе проведения реформ, корректировался с учетом общих целевых установок концепции государственного регулирования экономики и представляет собой реакцию на возникшие проблемы. В данном случае главной из них является

дефицит государственного бюджета, что в значительной мере уменьшает возможность бюджетной поддержки сельского хозяйства.

Исходя из этого, вытекает актуальность темы данного диссертационного исследования, которая заключается в том, что необходимо повысить эффективность использования бюджетных средств, выделяемых на развитие сельскохозяйственной отрасли в условиях инновационного развития страны.

Целью диссертационной работы является: изучение и обобщение теоретических положений и анализа сложившейся системы бюджетного обеспечения сельскохозяйственного производства, разработка предложений по совершенствованию ее функционированию в современных условиях инновационного развития Республики Казахстан.

Задачи исследования. Для достижения поставленной цели определены следующие задачи:

- систематизировать и обобщить теоретические подходы к вопросу роли государства в регулировании сельскохозяйственной отрасли;
- уточнить содержание понятия экономического механизма регулирования сельскохозяйственного производства на современном этапе развития экономики;
- выявить особенности бюджетного финансирования сельскохозяйственных производителей;
- дать оценку сложившемуся механизму бюджетного финансирования в отрасли растениеводства;
- определить эффективность государственной поддержки сельского хозяйства Казахстана на основе показателей, применяемых в международной практике;
- обосновать приоритетные направления совершенствования государственной поддержки бюджетного обеспечения сельского хозяйства в условиях инновационного развития;
- разработать механизмы повышения эффективности государственного обеспечения сельскохозяйственного производства в Республике Казахстан;

Предмет исследования. Предметом диссертационного исследования выступают финансовые отношения в сельскохозяйственном производстве в процессе инновационного развития Республики Казахстан.

Объектом исследования явился механизм бюджетного обеспечения сельскохозяйственного производства Республики Казахстан, в том числе растениеводства, как ведущего сектора отрасли.

Научная новизна диссертации. В диссертационной работе разработаны научно-обоснованные предложения и рекомендации по совершенствованию системы бюджетного обеспечения сельскохозяйственного производства, направленные на повышение ее эффективности в условиях инновационного развития.

Наиболее существенные результаты, полученные в ходе проведенного диссертационного исследования, и их научная новизна заключаются в следующем:

- систематизирована эволюция научных взглядов и методологических подходов на проблему эффективности государственного вмешательства в сельскохозяйственный сектор;

- уточнена роль финансово-кредитной системы в процессе бюджетного обеспечения сельского хозяйства, предполагающей переход к системе бюджетирования, ориентированного на результат, в соответствии с требованиями мировых стандартов и направленных на повышение эффективного использования государственных средств;

- обоснованы концептуальные подходы по совершенствованию бюджетного обеспечения различных отраслей сельского хозяйства, предполагающие замену затратного метода планирования бюджета на метод, нацеленный на конечный результат, подтвержденный повышением конкретных показателей;

- проведен комплексный анализ неисполнения бюджетных программ развития сельского хозяйства, даны рекомендации по повышению качества исполнения;

- на основе авторского подхода, разработана методика моделирования перспективной политики государственной бюджетной поддержки сельского хозяйства с использованием теории множеств, математического анализа, теории вероятности, позволяющая определить при отсутствии достоверных прогнозов по сбору зерновых, требуемый уровень субсидирования отрасли растениеводства.

Основные положения, выносимые на защиту:

- критический анализ научных взглядов и методологических подходов на проблему эффективности государственного вмешательства в сельскохозяйственный сектор;

- новые подходы бюджетного финансирования сельскохозяйственного производства (в растениеводстве), в условиях индустриально-инновационного развития отрасли;

- авторский подход к понятию «экономического механизма регулирования сельскохозяйственного производства», в условиях развития рыночной экономики;

- модель субсидирования государственной поддержки сельского хозяйства (на примере растениеводства), позволяющая определить при отсутствии достоверных прогнозов по сбору зерновых, требуемый уровень субсидирования, которая характеризуется наличием взаимосвязи с показателями результативности.

Теоретическая и практическая значимость исследования. Результаты, полученные в данном диссертационном исследовании, направлены на совершенствование уровня бюджетного обеспечения сельского хозяйства в его различных направлениях. Исходя из этого проведенные в работе аналитические результаты состояния бюджетного обеспечения сельского хозяйства и его эффективности, можно использовать при дальнейшем реформировании механизмов финансового обеспечения различных отраслей сельского хозяйства. Предложенные в работе рекомендации по совершенствованию государственной поддержки

сельскохозяйственного комплекса, могут быть использованы: Министерством финансов при планировании инвестиций, Министерством сельского хозяйства при выработке управленческих решений в условиях вступления Казахстана в ВТО и в рамках реализации правительственной отраслевой программы «Агробизнес-2020», а также территориальными департаментами сельского хозяйства в текущей планово-финансовой деятельности.

Отдельные научные положения диссертационного исследования были использованы в рамках научно исследовательского проекта «Исследование финансовых нарушений, выявляемых при использовании бюджетных средств сельхозпроизводителями» № 0112РК02713, который был выполнен в КазЭУ имени Т. Рыскулова по заказу Счетного комитета Республики Казахстан в 2012 году.

ANNOTATION

**ondissertation for the degree of Doctor of Philosophy (PhD)
majoring in - Finance**

of MADINA AMANGELDINOVNA AYTAKAZINA

**"Budget funding of agricultural production in terms of innovative
development of the Republic of Kazakhstan"**

Actuality of research. In market conditions the regulation of the relations of production largely carried by the self-financing, i.e. by formation of the base by the participants of production and independent order of products of its activity. However, in many cases, the market mechanism is not able to provide a redistribution of income in accordance with the national interests, and therefore the economy is significantly affected by the governmental regulation, especially in the area of industrial activity.

Simultaneously, the large amplitude fluctuations of prices and incomes in the agricultural production depends on natural factors and market conditions. The competitive environment in agriculture and a high level of monopolization in the use-of-raw materials areas, low investment attractiveness of agricultural production through the specifics of the reproductive process and the need for greening agriculture, highlight the need for governmental regulation of production, namely the agricultural products.

The success in ensuring the development and sustainability of production, adequate levels of profitability and achieving regulatory profitability of production activities of agricultural enterprises is largely dependent on the effectiveness of budget support instruments of national support for producers as for one of the key components of the policy of governmental regulation.

Over the past decades a specific ratio and sustainable trend towards consolidation priority for appropriate economic levers of budget has not formed to support development of key sectors of agriculture. The real situation is that the growing interest on the problem of financial and budgetary relations caused by the scale of the economic crisis and the search for ways to transform the national economy on a growth strategy. The current mechanism for budgetary support of agriculture emerged in the course of reform, adjusted to the general concept of targets of government regulation of the economy and is a response to emerging issues. In this case, the main one is the government budget deficit, which greatly reduces the possibility of budgetary support for agriculture.

As for this, the relevance of the theme of this dissertation research comes out, which is that there is a need to increase the efficiency of the use of budget funds allocated for the development of the agricultural sector in terms of innovative development of the country.

However, in these studies focuses on macroeconomic aspects of the formation and development of modern fiscal system, or its individual elements.

Problems of improving the budgetary provision of agricultural production on the example of crop, in terms of innovative development of the Republic of Kazakhstan, insufficient attention was paid to what caused the choice of research topic.

Have problems requiring research-based solutions to certain features of the formation and development of budgetary support to agriculture in the conditions of the market, the objective necessity of thinking, complex analysis and make recommendations for the effective use of budget funds in terms of innovative development predetermined the choice of topic, the purpose and objectives of this thesis study.

The aim of the thesis is to study and synthesis of theory and analysis of the existing system of budget provision of agricultural production, development of proposals to improve its functioning in the current conditions of innovative development of the Republic of Kazakhstan.

Objectives of the study. To achieve this goal, the following objectives:

- Organize and summarize the theoretical approaches to the question of the role of government in the regulation of the agricultural sector;
- Clarification of the notion of the economic mechanism of regulation of agricultural production at the present stage of development of the economy;
- Identify features of the budget financing of agricultural producers;
- To assess the established mechanisms of budget financing in crop;
- To determine the effectiveness of the governmental support of agriculture of Kazakhstan on the basis of indicators used in international practice;
- Justify the priorities of improving the budgetary provision of governmental support of agriculture in terms of innovative development;
- Develop mechanisms to improve the efficiency of public provision of agricultural production in the Republic of Kazakhstan;

The subject of the study. The subject of the dissertation research are financial relationships in agricultural production in the innovative development of the Republic of Kazakhstan.

The object of the study was to provide a mechanism of the budget of the Republic of Kazakhstan agricultural production, including crop production, as the leading sector of the industry.

Scientific novelty of the dissertation. The thesis developed evidence-based proposals and recommendations for the improvement of the budgetary provision of agricultural production to increase its effectiveness in terms of innovative development.

The most significant results obtained in the course of the dissertation research, and scientific innovation are as follows:

- Systematized evolution of scientific views and methodological approaches to the problem of the effectiveness of government intervention in the agricultural sector;
- To specify the role of the financial and credit system in the process of budgetary support to agriculture, involving a transition to a system of Performance-based budgeting, in accordance with the requirements of international standards and designed to enhance the efficient use of public funds;

- The conceptual approaches for improving the budgetary provision of various branches of agriculture, involving the replacement cost method of planning the budget for the method, aimed at the final result, confirmed by the increase of specific indicators;

- A comprehensive analysis of non-fulfillment of the budget programs of agricultural development, recommendations for improving the quality of performance;

- On the basis of the author's approach, developed a method of modeling future policy of the state budget to support agriculture using set theory, mathematical analysis, probability theory, which allows to determine the absence of reliable forecasts for the collection of grain, the required level of subsidizing crop industry.

The main provisions for the defense:

- Critical analysis of scientific views and methodological approaches to the problem of the effectiveness of government control in the agricultural sector;

- New approaches of budget financing of agricultural production (crop production), in the terms of industrial-innovative development of the industry;

- The author's approach to the concept of "economic mechanism of regulation of agricultural production", in the terms of development of the market economy;

- Model of subsidizing the agricultural support (for example, crop), which allows to determine the absence of reliable forecasts for the collection of grain, the required level of subsidy, which is characterized by the relationship with performance of indexes.

Theoretical and practical significance of the study. The results obtained in this thesis research, aimed at improving the level of budgetary support to agriculture in its various directions. Based on this work carried out in the analytical results of state budgetary support to agriculture and its effectiveness, can be used for further reform of funding mechanisms for the various branches of agriculture. Proposed in recommendations for the improvement of the governmental support of agricultural complex, can be used: the Ministry of Finance in investment planning, the Ministry of Agriculture in the development of managerial decisions in the conditions of entry to the WTO and in the framework of the government's sectoral program "Agribusiness 2020", as well as territorial departments of agriculture in the current campaign finance.

Individual scientific statements dissertation research were used in the framework of scientific research project "Investigation of financial irregularities detected by the use of budget funds farmers" № 0112PK02713, which was performed in KazEUT. Ryskulov commissioned by the Audit Committee of the Republic of Kazakhstan in 2012.

**Қаржы мамандығы бойынша философия докторы (PhD) ғылыми
атағын алуға ұсынған докторлық диссертацияға**

АНДАТПА

АЙТКАЗИНА МАДИНА АМАНГЕЛЬДИНОВНА

**«Қазақстан Республикасының инновациялық
даму жағдайындағы ауыл шаруашылығын
бюджеттік қаржыландыру»**

Зерттеудің өзектілігі. Нарықтық жағдайдағы өндірістік қатынастың реттелуі көбінесе өзін-өзі қаржыландыру әдісі арқылы, яғни базаны өндіріске қатысушылардың өздері қалыптастыруы мен қызметтері өнімін өз бетінше иелік етуі арқылы орындалады. Алайда, көп жағдайда нарықтық механизм табыстың жалпы мемлекеттік мүддеге сәйкес қайта бөлуін қамтамасыз етуге жарамсыз болып табылады, сондықтан, экономика дамуына, әсіресе өндірістік қызмет саласына, мемлекеттік реттеу зор әсер етеді.

Сонымен қатар, ауыл шаруашылық өндірісіндегі бағалар мен табыстың өзгерудің үлкен қарқыны табиғи факторлар мен нарық конъюнктурасына байланысты болып келеді. Ауыл шаруашылығындағы бәсекелі орта мен ресурс өндеуші салалардағы монополиялаудың жоғары деңгейі, ұдайы өндірістік үдерістің ерекшелігіне байланысты аграрлық өндірісті инвестициялаудың төмен тартылымдығы, ауыл шаруашылығын экологияландыру қажеттігі мемлекеттің өндірісті реттеуі, әсіресе, ауыл шаруашылық өнімде қажет екенін білдіреді.

Өндірістің дамуы мен тұрақтылығын, кірістіліктің жеткілікті дәрежесін, ауыл шаруашылық кәсіпорындарының нормативті пайдалылыққа қол жеткізуін қамтамасыз етудегі табыс, сайып келгенде, мемлекеттік реттеу саясатының негізгі жасаушысы ретінде, ұлттық тауар өндірушіні бюджеттік қолдау жабдығының тиімділігіне байланысты болып табылады.

Соңғы онжылдықтар бойына ауыл шаруашылығы негізгі салаларының дамуын бюджеттік қолдауының лайықты экономикалық тетіктеріне басымдық бекіту бағытындағы нақты арақатынас пен ұзақ уақыттық тұрақты тенденциялар әлі қалыптасқан жоқ. Іс жүзіндегі жағдай келесідей қалыптасуда: қаржы - бюджеттік қарым – қатынас проблемасына өсіп жатқан қызығушылық экономикалық дағдарыс ауқымы мен ауыл шаруашылығын экономикалық өсу стратегиясына көшіру жолдарын іздеумен негізделген. Ауыл шаруашылығын бюджеттік қолдаудың қазіргі механизмі реформалар өткізу барысында қалыптасып, экономиканы мемлекеттік реттеу концепциясының жалпы мақсатты нұсқауларына сәйкес түзетілді, және пайда болған проблемаларға кертартпалық болып табылады. Бұл жағдайда, жоғарыда аталған проблемалардың бастысы мемлекеттік бюджеттің жетіспеуі болып, ауыл шаруашылығын бюджеттік қолдау мүмкіндігін әлдеқайда азайтады.

Қорыта келе, елдің инновациялық даму жағдайындағы ауыл шаруашылық саласына бөлінетін бюджеттік қаржылардың қолдану тиімділігін көтеруі болған, осы диссертациялық зерттеудің өзектілігі байқалуда.

Инновациялық даму жағдайындағы бюджеттік қаржыны тиімді пайдалану жайындағы ұсыныстар жасау, нарықтық жағдайдағы ауыл шаруашылығын бюджеттік қамтамасыз етудің қалыптастыру мен дамыту ерекшеліктерін анықтауы бойынша ғылыми негізделген шешімдерді қажет ететін проблемалар осы диссертациялық зерттеудің тақырыбы, мақсаты мен міндеттерін анықтады.

Зерттеудің мақсаты теориялық ережелердің зерттеуі мен жалпылауы, Қазақстан Республикасының бүгінгі инновациялық даму жағдайындағы ауыл шаруашылық өндірісінің бюджеттік қамтамасыз етудің қалыптасқан жүйесінің талдауы, оның жұмыс істеу жетілдіруіне қатысты ұсыныстар жасау болып табылады.

Зерттеу міндеттері. Қойылған мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

- ауыл шаруашылық саласын реттеудегі мемлекет ролінің мәселесіне қатысты теориялық тәсілдемелерді жүйелеу мен жалпылау;
- экономика дамуының қазіргі кезеңіндегі ауыл шаруашылығы өндірісін реттеуінің экономикалық механизмі түсінігінің мазмұнын анықтап алу;
- ауыл шаруашылық өндірушілердің бюджеттік қаржыландыру ерекшеліктерін анықтау;
- егіншілік шаруашылық саласындағы бюджеттік қаржыландырудың қалыптасқан механизміне баға беру;
- халықаралық тәжірибеде қолданылатын көрсеткіштер негізінде, ауыл шаруашылығын Қазақстан мемлекеттік қолдауының тиімділігін анықтау;
- инновациялық даму жағдайындағы ауыл шаруашылығын бюджеттік қамтамасыз етудің мемлекеттік қолдауын жетілдірудің басты бағыттарын негіздеу;
- Қазақстан Республикасындағы ауыл шаруашылығы өндірісін мемлекеттік қамтамасыз етудің тиімділігін көтеру механизмдерін құру;

Зерттеу пәні. Диссертациялық зерттеудің пәні ретінде Қазақстан Республикасы инновациялық дамуының үдерісіндегі ауыл шаруашылығының қаржы қарым-қатынасы қарастырылады.

Зерттеу нысаны. Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығы өндірісін, соның ішінде, саласның басты секторы ретінде егіншілік шаруашылығының бюджеттік қамтамасыз ету механизмі зерттеу нысаны болып табылады.

Зерттеу ғылыми жаңалығы. Диссертациялық жұмыста ауыл шаруашылығы өндірісінің бюджеттік қамсыздандыру жүйесін жетілдіруге, инновациялық даму жағдайындағы оның тиімділігін арттыруға арналған ғылыми негізделген кеңестер мен ұсыныстар өңделді.

Өткізілген диссертациялық зерттеу барысында анықталған негізгі нәтижелер мен олардың ғылыми жаңалығы келесідей:

- ауыл шаруашылығы секторына мемлекеттік араласу тиімділігі мәселесіне қатысты ғылыми пікірлер мен методологиялық тәсілдемелер эволюциясы жүйеленді;
- бюджеттау жүйесіне өтуді шарт қылған, нәтижеге бағытталған, халықаралық стандарттар талабына сай және мемлекеттік қаражатты пайдалану тиімділігін арттыруға мақсатталған ауыл шаруашылығын бюджеттік қамсыздандыру үдерісіндегі қаржы-несие жүйесінің ролі анықталды;
- ауыл шаруашылығының әртүрлі салаларын бюджеттік қамсыздандыруды жетілдірудің бюджетті жоспарлаудың шығынды әдісін негізгі нәтижеге бағытталған, нақты көрсеткіштердің көтерілуімен дәлелденген тәсілге көшуді болжамдаған концептуалды тәсілдемелері негізделді;
- ауыл шаруашылығын дамыту бағдарламалары орындалмауының кешенді талдауы, орындалуы сапасын арттыруға арналған ұсыныстар жасалды;
- авторлық тәсілдеме негізінде, жиынтық теориясы, математикалық талдау, дәнді дақылдар жинауы жайында нақты болжам болмаған жағдайда егіншілік шаруашылығы саласының қаражаттандырудың керекті дәрежесін анықтауға мүмкіндік беретін ықтималдықтар теориясы қолдануымен ауыл шаруашылығын мемлекет бюджеттік қолдау перспективалық саясаттың үлгілеу методикасы өңделді.

Қорғауға алынатын негізгі ережелер:

- ауыл шаруашылығы секторына мемлекеттік араласудың тиімділігі мәселелеріне ғылыми көзқарастар мен әдіснамалық тәсілдеменің сынап талдауы;

-саланың индустриалды-инновациялық дамуы жағдайында, ауыл шаруашылық өндірісін бюджеттік қаржыландырудың жаңа тәсілдемелері (егін шаруашылығында;)

- нарықтық экономиканың дамуы жағдайында, "ауыл шаруашылық өндірісін реттеудің экономикалық механизмі" ұғымына авторлық тәсілдеме;

- нәтижелілік көрсеткішімен өзара байланысы барлығымен сипатталатын, қаражаттандырудың қажетті деңгейі, дәнді дақылдарды жинау бойынша сенімді болжамдардың болмауы кезінде, ауыл шаруашылығына мемлекеттік қолдау көрсетуді анықтауға мүмкіндік беретін қаражаттандыру үлгісі.

Зерттеу теориялық және практикалық маңыздылығы. Осы диссертациялық зерттеуде анықталған нәтижелер ауыл шаруашылығының әртүрлі бағыттарының бюджеттік қамсыздандыру дәрежесін жетілдіруге бағытталған. Осыған негізделе, зерттеуде анықталған ауыл шаруашылығын бюджеттік қамтамасыз ету жағдайы мен оның тиімділігінің аналитикалық нәтижелерін ауыл шаруашылығының әртүрлі салаларының қаржы қамсыздандыру механизмдерінің келесі қалыптастыруында пайдалануға болады. Зерттеудегі ауыл шаруашылығы комплексін мемлекеттік қолдауын жетілдіруге бағытталған ұсыныстар келесідей қолданыла алады:

инвестицияны жоспарлау кезінде қаржы Министрлігімен; Қазақстанның ДСҰ-ға кіру жағдайындағы басқарушылық шешімдерді қабылдау барысында, «Агробизнес-2020» үкіметтік салалық бағдарламаның іске асу барысында ауыл шаруашылығы Министрлігімен; сонымен қатар, ағымдағы жоспарлық-қаржы қызметінде ауыл шаруашылығының жергілікті департаменттерімен қолданыла алады.

Диссертациялық зерттеудің жеке ғылыми ережелері Қазақстан Республикасы Есептік комитетінің тапсырысы бойынша 2012 жылы Т.Рысқұлов ат. ҚазЭУ-де орындалған «Ауыл шаруашылық өндірушілері бюджеттік қаржыны пайдалану барысында анықталатын қаржы бұзушылықтар зерттеуі» № 0112РК02713, атты ғылыми-зерттеу жоба шеңберінде пайдаланды.